

**Інформаційна довідка
щодо проекту Закону України
«Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та
Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо предметної
підсудності військових судів гарнізонів»
(реєстр. № 13009 від 10.02.2025)***

***Анотація.** В інформаційній довідці аналізується відновлення функціонування військових судів у контексті змін до кримінального процесуального і адміністративно-деліктного законодавства щодо запровадження предметної підсудності військових судів гарнізонів. Розглядається можливість забезпечення у пропонуваній спосіб підвищення ефективності здійснення правосуддя у справах про військові правопорушення, зміцнення військової дисципліни та правопорядку, реалізації міжнародних стандартів у цій сфері. Вказано на деякі ризики, які можуть перешкоджати належній реалізації мети проекту закону № 13009 (далі – законопроект) під час правозастосовної діяльності.*

***Ключові слова:** кримінальне провадження, провадження у справах про адміністративні правопорушення, військові суди, військова юстиція, предметна підсудність.*

Вступна частина.

Запровадження системи військової юстиції в Україні, зокрема й військових судів, актуалізується у сучасних реаліях, особливо у зв'язку зі збройною агресією проти України, але водночас залишається дискусійним питанням, з огляду на конституційні та європейські принципи організації судової влади (приписи статті 125 Конституції України, конституційні принципи територіальності та спеціалізації).

Указом Президента України від 14.09.2010 № 900/2010 «Про ліквідацію військових апеляційних та військових місцевих судів» було ліквідовано 2 апеляційних та 13 місцевих військових судів. На той час такий крок обґрунтовувався, зокрема, позицією Венеційської комісії щодо забезпечення принципу незалежності суддів та гарантування єдності статусу суддів.

Нині існує об'єктивна необхідність правової регламентації розбудови системи військової юстиції, зумовлена істотним збільшенням чисельності Сил оборони України та, відповідно, збільшенням кількості правопорушень (кримінальних, адміністративних), що вчиняються; потребою у високопрофесійних спеціалістах у сфері військового права, які водночас володіють спеціальними знаннями й навиками щодо військової служби та проведення бойових операцій¹.

Закордонний досвід організації військової юстиції є різним². Так, у більшості європейських держав органи військової юстиції функціонують переважно у сфері

¹ Парламентське дослідження стосовно запровадження військової юстиції в Україні та щодо проекту Закону України «Про організаційно-правові основи побудови та функціонування Військової юстиції України» (реєстр. № 10042 від 13.09.2023 р.). Дослідницька служба Верховної Ради України. URL: https://research.rada.gov.ua/documents/analyticRSmaterialsDocs/nscur_defense/parliam_rs-nb/74564.html

² Інформаційна довідка щодо доцільності запровадження системи військової юстиції в Україні. Дослідницька служба Верховної Ради України. URL: https://research.rada.gov.ua/documents/analyticRSmaterialsDocs/nscur_defense/inform_references-nb/73420.html

загальної юстиції (судова влада), не утворюючи особливої системи органів і не підкоряючись військовому командуванню. Разом із тим, у США в кожному виді збройних сил можуть утворюватися загальні військові суди, спеціальні військові суди та дисциплінарні військові суди. У державах Європи широко застосовується *принцип внутрішньої спеціалізації суддів* шляхом закріплення на законодавчому рівні положення про обов'язкове створення у структурі суду відділень (палат) із розгляду тих чи інших категорій справ. Повноцінна система військових судів діє в державах-членах НАТО: Канаді, Великій Британії, Італії, Іспанії, Польщі, Болгарії, Румунії; а також в Ізраїлі.

Позитивні наслідки запровадження спеціалізації суддів підтверджені Венеціанською комісією і Директоратом з прав людини у спільному Висновку № 801 CDL-AD(2015)007 щодо Закону України «Про судоустрій та статус суддів»³.

Відновлення роботи військових судів в Україні як окремої ланки спеціалізованих судів потребуватиме значної кількості організаційних заходів, значних бюджетних витрат, тривалого формування корпусу військових суддів та апарату судів.

Варто відмітити, що з метою підвищення ефективності здійснення правосуддя щодо військових кримінальних правопорушень шляхом запровадження відповідної спеціалізації суддів, на розгляді парламенту перебуває законопроект (реєстр. № 10301 від 29.11.2023) (прийнятий за основу 09.01.2025), щодо якого Дослідницькою службою надано пропозиції⁴. Також принцип внутрішньої спеціалізації суддів був об'єктом ґрунтовного і детального вивчення Дослідницькою службою в Концепції реформування системи судів із метою покращення доступу до правосуддя⁵.

Підтримуючи комплексний характер формування системи військової юстиції з урахуванням усіх її напрямів та структурних елементів, у контексті розглядуваного законопроекту доцільно зазначити таке.

Основна частина.

Метою законопроекту є «визначення предметної підсудності військового суду гарнізону у справах по військових кримінальних правопорушеннях та військових адміністративних правопорушеннях».

У зв'язку з цим пропонується доповнити Кримінальний процесуальний кодекс України (далі – КПК України) статтею 33-2 «Предметна підсудність військового суду гарнізону» і Перехідні положення пунктом 20-10, а також Кодекс України про

³ Європейська Комісія «За демократію через право» (Венеціанська комісія). Спільний висновок Венеціанської комісії і Директорату з прав людини (ДПЛ), Генерального Директорату з прав людини та верховенства права Ради Європи (ГДП) щодо Закону «Про судоустрій і статус суддів» і внесення змін до Закону «Про вищу раду юстиції» України. CDL-AD (2015)007. Висновок № 801 / 2015. м. Страсбург, 23 березня 2015 року. URL: <https://vkksu.gov.ua/page/vysnovky-veneciyskoyi-komisiyi>

⁴ Пропозиції до проекту Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» щодо запровадження спеціалізації суддів з розгляду військових кримінальних правопорушень, кримінальних правопорушень проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку» (реєстр. № 10301 від 29.11.2023). Дослідницька служба Верховної Ради України. URL: https://research.rada.gov.ua/documents/analyticRSmaterialsDocs/law_judic_activ/pr_zn-nb-pravsud/74351.html

⁵ Концепція реформування системи судів із метою покращення доступу до правосуддя. Дослідницька служба Верховної Ради України. URL: https://research.rada.gov.ua/documents/analyticRSmaterialsDocs/law_judic_activ/concept_rz-pravsud/73711.html

адміністративні правопорушення (далі – КУпАП) – статтею 221-2 «Військові суди гарнізонів».

Перш за все, слід відмітити, що в пояснювальній записці до законопроекту вказується на запровадження військових судів гарнізонів, що корелюється із пропонуваними змінами в контексті статті 33-2 КПК України і статті 221-2 КУпАП. Проте, у Перехідних положеннях КПК України (Розділ XI) «з'являється» військовий апеляційний суд (пункт 20-10 у редакції законопроекту), про який не згадується в інших нормах КПК України, зокрема тих, що стосуються апеляційного оскарження.

Виклад приписів статті 33-2 КПК України в редакції законопроекту пропонується за аналогією чинної статті 33-1 КПК України, що може вказувати на однаковий статус (рівень) військового суду гарнізону і вищого спеціалізованого суду (Вищого антикорупційного суду). Однак, військовий суд гарнізону розглядається в системі місцевих загальних судів (про це йдеться у пояснювальній записці до законопроекту), підсудність яких врегульована статтею 33 КПК України, що створює законодавчу колізію. А виокремлення суддів військового суду гарнізону у здійсненні судового контролю (частина друга статті 33-2 КПК України в редакції законопроекту) наділяє їх функцією слідчого судді й теж «виводить» за межі місцевих загальних судів.

Обраний підхід віднесення до підсудності військових судів гарнізонів кримінальних проваджень щодо певної категорії кримінальних правопорушень (військових кримінальних правопорушень), вчинених відповідним суб'єктом – військовою службовою особою, військовослужбовцями, а також військовозобов'язаними та резервістами під час проходження зборів, – потребує додаткового обґрунтування. Насамперед, виникає питання: чому таким військовим судам не підсудні кримінальні справи про військові кримінальні правопорушення, вчинені цивільними особами, адже, наприклад, особи, не зазначені у статті 401 КК України, за співучасть у військових кримінальних правопорушеннях *підлягають відповідальності* за відповідними статтями розділу XIX КК України.

Також слід відмітити, що поняттям «військовослужбовець» охоплюється лексема «військова службова особа»: «під військовими службовими особами розуміються військові начальники, а також *інші військовослужбовці*, які обіймають постійно чи тимчасово посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих або адміністративно-господарських обов'язків, або виконують такі обов'язки за спеціальним дорученням повноважного командування» (примітка 1 статті 425 КК України).

Частина третя статті 33-2 КПК (у редакції законопроекту): «Інші суди, визначені цим Кодексом, не можуть розглядати кримінальні провадження щодо кримінальних правопорушень, які віднесені до підсудності військового суду гарнізону» – не узгоджується з існуванням апеляційних військових судів (пункт 20-10 Розділу XI КПК у редакції законопроекту). Виникає питання і щодо узгодження приписів цієї норми з чинними положеннями статті 34 КПК України, зокрема з абз. 6 частини першої цієї статті.

Розглядуваний законопроект не може набрати чинності без створення системи військових судів. Окрім того, слід урахувати позицію Конституційного Суду

України (Рішення від 15 квітня 2020 року № 2- р(П)/2020⁶), згідно з якою в контексті принципу верховенства права важливим є встановлення при внесенні змін до законодавства розумного часового проміжку між офіційним оприлюдненням закону і набранням ним чинності.

Висновки.

За умови внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» щодо запровадження військових судів, змін потребуватиме і процесуальне законодавство. При цьому військова галузь регулюється значною кількістю законодавчих та підзаконних нормативно-правових актів, багато з яких мають грифи секретності. Тому вирішальним чинником для належного здійснення правосуддя у таких справах є розуміння специфіки військової справи, наявність фахової компетенції, спеціальних знань і навичок для надання правильної й адекватної правової оцінки того чи іншого правопорушення, враховуючи обставини його вчинення, особливості проходження військової служби та правовий статус військовослужбовців.

Спеціалізація щодо розгляду військових правопорушень є необхідною і економічно обґрунтованою. Проте, створення військових судів у системі місцевих загальних судів, військових апеляційних судів і внесення відповідних змін до кримінального процесуального та адміністративно-деліктного законодавства видається передчасним.

*Дослідницька служба
Верховної Ради України*

**Цей документ підготовлений Дослідницькою службою Верховної Ради України як довідковий інформаційно-аналітичний матеріал. Інформація та позиції, викладені в документі, не є офіційною позицією Верховної Ради України, її органів або посадових осіб. Цей документ може бути цитований, відтворений та перекладений для некомерційних цілей за умови відповідного посилання на джерело.*

⁶ Конституційний Суд України. Рішення від 15 квітня 2020 року № 2-р(П)/2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/va02p710-20#Text>